

Jovanka Šotolová

Francouzská literatura
v českých překladech
po roce 1989

25 let bez cenzury

Francouzská literatura v českých překladech po roce 1989 25 let bez cenzury

Jovanka Šotolová

Recenzovali:

prof. PhDr. Jitka Radimská, Dr.

doc. PhDr. Eva Voldřichová Beránková, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Jana Jindrová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© Jovanka Šotolová, 2018

ISBN 978-80-246-3868-3

ISBN 978-80-246-3907-9 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Francouzská literatura česky – recepce v detailech	9
Analyzovaná data	11
České překlady francouzsky psaných literárních děl	
vydané v letech 1990–2013	14
Knihy v průřezu sledovaného období	14
Počet vydaných titulů	16
Nakladatelské subjekty – jejich podíl na celkové knižní produkci	16
Vydané tituly podle nakladatelských subjektů	17
Objem produkce	18
Nejčastěji vydávání autoři	19
Verne, Jules (1828–1905) – 171 titulů	23
Garen, Jean-Pierre (1932–2004) – 63 titulů	25
Dumas, Alexandre (1802–1870) – 49 titulů	26
Simenon, Georges (1903–1989) – 44 tituly	32
Jacq, Christian (*1947) – 41 titulů	35
Saint-Exupéry, Antoine de (1900–1944) – 40 titulů	36
Arnaud, Georges-Jean (*1928) – 31 titulů	40
Merle, Robert (1908–2004) – 31 titulů	40
Vian, Boris (1920–1959) – 31 titulů	42
Golon, Anne (1921–2017) – 26 titulů	47
Sade, Donatien Alphonse François, markýz de (1740–1814) – 26 titulů ...	48
Benzoni, Juliette (1920–2016) – 25 titulů	52
Apollinaire, Guillaume (1880–1918) – 23 titulů	53
Baudelaire, Charles (1821–1867) – 20 titulů	56
Camus, Albert (1913–1960) – 19 titulů	60
Maupassant, Guy de (1859–1893) – 18 titulů	63
Verlaine, Paul (1844–1896) – 16 titulů	66

Beckett, Samuel (1906–1989) – 15 titulů	69
Hugo, Victor (1802–1885) – 15 titulů	72
Wiesel, Elie (1928–2016) – 15 titulů	86
Proust, Marcel (1871–1922) – 14 titulů	87
Boulle, Pierre (1912–1994) – 13 titulů	89
Flaubert, Gustave (1821–1880) – 13 titulů	92
Giono, Jean (1895–1970) – 13 titulů	102
Charrière, Henri (1906–1973) – 13 titulů	104
Leblanc, Maurice (1864–1941) – 13 titulů	106
Messadié, Gérard (*1931) – 13 titulů	108
Villon, François (1431–1464) – 13 titulů	109
Queneau, Raymond (1903–1976) – 12 titulů	111
La Fontaine, Jean de (1621–1695) – 11 titulů	113
Balzac, Honoré de (1799–1850) – 10 titulů	116
Druon, Maurice (1918–2009) – 10 titulů	120
Flamand, Barbara Y. – 10 titulů	121
Gavalda, Anna (*1970) – 10 titulů	123
Ionesco, Eugène (1912–1994) – 10 titulů	125
Lenormand, Frédéric (*1964) – 10 titulů	127
Musset, Alfred de (1810–1857) – 10 titulů	129
Nothomb, Amélie (*1966) – 10 titulů	135
Pagnol, Marcel (1895–1974) – 10 titulů	136
Vanoyeke, Violaine (*1956) – 10 titulů	139
Zola, Émile (1840–1902) – 10 titulů	140
Devět vydaných titulů	150
Osm vydaných titulů	163
Sedm vydaných titulů	167
Šest vydaných titulů	178
Pět vydaných titulů	190
Nejčastěji vydávané tituly	203

Komentář bibliografických dat	206
Souhrnné výstupy analýzy bibliografických dat	208
Francouzská literatura jako dobrodružství	208
Brak na výsluní: detektivky	209
Jeden autor, jeden překladatel	210
Zásluhy překladatelů	210
Jeden autor, jeden nakladatel	211
Pauzy ve vydávání	211
Zastarávání překladů	213

Překvapivý zájem	214
Erotica	215
Splácení dluhů, zaplňování edičních mezer	215
Splácení dluhů – prvně uvedení autoři z kánonu francouzské literatury	216
Autoři, jimž se nedostalo potřebné pozornosti	216
Posvěcení	218
Za hranice Francie	219
Český knižní trh ve světle bibliografických dat	219
Závěry	222
Slovo závěrem	224
Výběrová bibliografie	225
Jmenný rejstřík	227
Summary	241

Francouzská literatura česky – recepce v detailech

Záměrem této studie je popsat a komentovat, co se z francouzsky psané literatury do češtiny překládá. Ačkoli jsou údaje o vydávaných knihách volně dostupné například z knihovnických katalogů nebo edičních plánů českých nakladatelství, výsledkem běžného hledání (ať už cestou dotazování se u nakladatelů, anebo použitím vyhledávacích nástrojů v knihovnických databázích) jsou většinou jen detailní data o jednotlivých autorech, titulech, překladatelích atp. Přínosem této práce má být vyhodnocení dílčích informací na pozadí celku: syntéza bibliografických údajů za dané období ukazuje na určité skutečnosti, jež možná nebudou pro naše odborné ani vědecké kruhy (knižní trh a literární provoz, resp. akademické prostředí) nijak zásadně překvapivé, nicméně nikdo se jimi blíže nezabývá.

Korpus překladové literatury je specifický v tom, že prezentuje danou zdrojovou kulturu úhlem pohledu literatury cílové.¹ Stejně jako je takřka nemožné porovnat obě prostředí – z hlediska geografického, politického, sociologického či kulturního – víc než povrchně, i postavit vedle sebe anebo proti sobě dva pohledy na vybranou literární produkci zodpovědně nelze: vždy půjde jen o generalizaci, každý komentář bude ovlivněn subjektivní kulturní a čtenářskou zkušeností. Považuji nicméně za užitečné se alespoň o částečnou analýzu pokusit – její přínos vidím na několika rovinách. Reflexe daného stavu by mohla být inspirativní pro ty, kdo se s francouzskou literaturou chtějí seznámit zevrubně, například ji teprve studují (omezit se na nabídku překladových titulů může být velmi zavádějící, pokud chci získat představu o francouzské literatuře jako takové), anebo pro překladatele a nakladatele (jaká díla se při výběru k překladu opomíjejí a kde je tedy potenciální „mezera“ na kniž-

1 Jean-Marc Gouanvic, *Pratique sociale de la traduction*, 2007, s. 21.

ním trhu, a naopak: čemu a proč se dává přednost a kde je nebezpečí, že čtenářská poptávka už je nasycená). Badatelům, kteří se na oblast současné francouzské literatury a případně i její překlad zaměřují, tato práce nejspíš nepřinese převratná zjištění. Její přínos tak lze vidět především v tom, že tušené souvislosti dokládá konkrétními daty, která v současné době nelze pořídit úplně jednoduchým způsobem.

Knihovnické katalogy obsahují pro výzkum recepce sice jedinečná a vlastně nenahraditelná, avšak nepřiliš pohotová, a navíc často i nespolehlivá data. Vyhledávání podle jména autora, data vydání knihy, jazyka překladu, jazyka originálu nebo podle předmětových hesel se vždy odvíjí jen od přesně definovaného dotazu. Navíc jsou však odpovědi na tyto dotazy zatíženy chybami, jež vyplývají z nedůsledného a nepřesného uvádění údajů v katalogizačních heslech. Některé chyby vznikají přehlédnutím, nechtěným přepisem (asi nejčastěji se objevuje chybné datum vydání – důsledkem jsou dublující se katalogová hesla, jejichž správnost je nutné zdlouhavě a obtížně ověřovat, spíše sporadicky se objevují chyby ve jménu autora nebo názvu titulu). Nedostatky katalogů vyplývají ale i z toho, že pro knihovnické účely nejsou určité údaje primárně důležité. Nejčastěji tak chybí název originálu, ze kterého byl překlad pořízen, prakticky nikdy se neuvádí pořadí vydání originálu, výjimečné nejsou ani případy, kdy není vyplněno jméno překladatele, případně je uvedeno chybně.² Pokud to bylo možné, snažila jsem se v komentářích bibliografického korpusu tyto chyby a omyly opravovat a upozorňovat na ně.

Než přistoupím k vlastním statistickým přehledům a komentování takto získaného korpusu dat, považuji za potřebné připomenout, že recepci druhé literatury (a kultury) prostřednictvím překladové literatury v žádném případě nelze omezit na přehled počtu vydaných knih.³ Jakkoli jsou statistická data přehledná a spolehlivá, naše vnímání literární tvorby ovlivňuje i mnoho dalších faktorů. Zcela zásadní roli jistě hraje překlad (vedle toho, že se překlad určitým způsobem musí vypořádat se vztahem ke zdrojovému textu a jeho kultuře, musí text v českém jazyce také splňovat určitá kritéria a čtenářská očekávání), do hry však vstupují i jiné prvky, namátkou grafické a knihařské zpracování výtisku, místo, jaké knize přidělí knihkupectví (nebo e-knize příslušný e-shop), pozornost médií atp.

2 Uvedme případ překladatelky Vobrubové-Koutecké, psané chybně jako Votrubová, nebo Miloslava Jirdy, jenž bývá zaměňován s Miroslavem Jindrou. (Viz dále překlady G. Flauberta, É. Zoly aj.)

3 Úskalí – a relativitu – takového přístupu popisuje mj. Pascale Casanova, *Světová republika literatury*, 2012, s. 132–133.

Analyzovaná data

Komentář bibliografického soupisu českých překladů francouzské beletrie vydaných po roce 1989, tedy v období 1990–2013, se nejprve zaměří na obecné posouzení počtu a charakteru vydávaných knih a povšechný pohled na knižní trh, totiž zastoupení francouzské produkce v jednotlivých nakladatelstvích. Poté se věnuje jednotlivě nejčastěji vydávaným autorům a knihám. Stěžejní část postupuje sestupně od autora, jemuž nakladatelé věnovali nejvíce pozornosti (Jules Verne s počtem 171 vydaných titulů ve sledovaném období), až po autory s šesti vydanými tituly.⁴ Stručněji jsou probrány nejčastěji publikované tituly. Po této přehledové části následuje shrnutí a zhodnocení dat se záměrem obecněji charakterizovat český pohled na francouzskou literaturu.

Korpus analyzovaných dat tvoří knižně vydané české překlady francouzské literatury (tzn. francouzsky psaných děl vydaných původně na území Francie, ale i Belgie, Kanady a dalších frankofonních zemí – s omezením na původní tvorbu, tedy nikoli překlady z dalších literatur), publikované v České republice v rozmezí let 1989–2013. Analýza tohoto korpusu má vzhledem k jeho objemu charakter povšechný a spíše statistický (počty překládaných děl, srovnání situace v České republice a ve Francii).

Bibliografický korpus, na němž jsou následující přehledy postaveny a na který se odvolává komentář, vychází z dat elektronických katalogů Národní knihovny v Praze (katalog Národní knihovny, který by měl být – vzhledem k zákonem stanovenému závazku nakladatelů odvádět tzv. povinný výtisk⁵ – nejúplnější,⁶ dále Souborný katalog ČR,⁷ Česká národní bibliografie).

Korpus zahrnuje beletrii včetně četby oddechové (romány včetně románů historických, románů pro ženy atp., detektivky, memoáry), poezii,

4 Plný text disertační práce uvádí přehled mnohem podrobnější a dovedený až po autory, kterým ve sledovaném období vyšel český jeden titul. Z důvodu omezeného rozsahu této publikace však musel být text výrazně krácen (Jovanka Šotolová, 2015).

5 Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, spolu s dalšími souvisejícími dokumenty dostupný např. na webových stránkách Národní knihovny v Praze (www.nkp.cz).

6 Je třeba mít na paměti, že v „divokých“ 90. letech ne všechna nově vznikající nakladatelství tuto povinnost plnila: buď o ní nevěděla, nebo ji nepovažovala za podstatnou. Vzhledem k tomu, že české překlady francouzské literatury sleduji dlouhodobě, pokusím se oficiální údaje z NKP doplnit, pokud jsou mi známy případy popsanych nesrovnalostí.

7 Zatímco katalog NK tvoří záznamy o tzv. povinných výtiscích, tedy svazcích reálně odevzdaných do knihovní sbírky, Souborný katalog podchycuje všechna vydání na základě přidělených identifikátorů ISBN – Souborný katalog by tedy měl jednak reagovat na novinky průběžně, a jednak bývá o řádově jednu desítku titulů úplnější.

drama, pokud jde o vydání knižní (tedy nikoli programy konkrétních divadelních inscenací a materiály publikované k nim). Do výčtů publikací nejsou započítané knihy pro děti a mládež (s výjimkou zcela zásadních autorů, jejichž tvorba nebyla určena primárně pro děti, jako Jules Verne, La Fontaine či Charles Perrault; na druhou stranu například knihy Daniela Pennaca určené dětem v tomto výčtu jeho českých překladů uvedeny nejsou), ani komiksy (a to ani v případě komiksových adaptací literárních děl),⁸ vyloučeny jsou také knihy z řad tzv. military, naprostá většina titulů církevních nakladatelství (Paulinky, Karmelitánské nakladatelství), různé příručky a kuchařky, průvodce, učebnice. Z literatury faktu tato bibliografie uvádí pouze díla literárněvědná či k literární teorii se vztahující, jiná díla vědecká a esejistická z oblasti společenských a jiných věd (tj. filozofické, sociologické⁹ atp.) publikace zahrnuty nebyly. Také knihy z oboru historie tento korpus neobsahuje (studie autorů jako Alain Corbin, Jean Delumeau, Georges Duby, Jacques Le Goff, Michel Pastoureau ad.), ale historické romány ano (Christian Jacq, Robert Merle atp.).

Komentář se zaměřuje především na nejčastěji vydávané autory. Na pozadí statistických dat (počty vydaných titulů, jejich rozložení ve sledovaném období) se snaží najít důvody výjimečné pozornosti, jíž se někteří autoři v českém prostředí těší. V případě literárních děl s delší historií (první vydání originálu staršího data) bylo zajímavé sledovat také vývoj nakladatelských preferencí ve srovnání s minulostí. Zde jsou data dohledávána zejména ve výše uvedených elektronických katalozích, a pokud je to možné, doplněna také o informace z dalších zdrojů, zejména z prací P. Čecha¹⁰ a K. Drskové¹¹ a jejich bibliografických rešerší. V ojedinělých případech mi posloužily i vlastní dříve pořízené dílčí bibliografie, například soupis publikací vybraných autorů publikovaných v 19. století (pořízený opět na základě dat z elektronických katalogů NKP).¹² Komentář nicméně stále zůstává spíše v dimenzích obecného přehledu, nemůže o jednotlivých autorech a dílech podat ucelené a vyčerpávající informace: je třeba zdůraznit, že zejména u hojně vydáva-

8 Podrobnou bibliografii českých překladů francouzsky psané produkce z oblasti komiksu obsahuje a komentuje diplomová práce Kateřiny Vyhnaňové, *Překlad komiksu z francouzštiny*, 2013.

9 Podrobnou bibliografii českých překladů francouzských sociologických textů obsahuje a komentuje diplomová práce Soni Jarošové, *Překlad francouzské sociologické literatury do češtiny (kulturní a jazykové aspekty)*, 2013.

10 Pavel Čech, *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)*, 2011.

11 Kateřina Drsková, *České překlady francouzské literatury (1960–1969)*, 2010.

12 Bibliografie pořízená pro potřeby výzkumu v rámci mezinárodního projektu *Histoire de la traduction en Europe médiane* [online]. Dostupné z www.histrad.info. Stejnojmenná monografie vychází tiskem v roce 2018.

ných autorů stále pracuji jen s určitými časovými výseky, jež lze určitým způsobem konfrontovat, ale na výsledku takové komparace nelze postavit detailní zprávu o české recepci v průběhu sta a více let, ani poválečného období. Tento komentář tak spíše ukazuje, jakým směrem by se mohl ubírat další výzkum, případně kterým autorům a dílům by stálo za to věnovat pozornost, doplnit posuzovaná data o chybějící¹³ časové intervaly (začátek 20. století až do roku 1944, v případě poválečného období je to druhá polovina padesátých let, a také sedmdesátá a osmdesátá léta).¹⁴

Přehled nejčastěji vydávaných autorů bohužel nelze v českých podmínkách doložit také srovnáním nejvyšších nákladů knižních titulů a nejprodávanějších knih: nakladatelé ani státní správa v ČR taková data neposkytují.¹⁵

Pro některé komentáře si pouze s bibliografickými daty z knihovnických katalogů nevystačím, opírám je o vlastní čtenářskou a překladatelskou zkušenost. Po celou dobu, kdy tato práce vznikala (tedy v průběhu asi osmi let), jsem konfrontovala své postupné závěry a různá zjištění s tím, co se tvrdí v „knižní branži“, tj. mezi nakladateli a redaktory, a také s názory literárních vědců, kritiků, ale i publicistů.

13 „Chybějící“ v tom smyslu, že je prozatím neprokrýly tak zevrubné studie, jaké nabídly například zde zmiňované publikace P. Čecha (2011) pro období let 1945–1953 nebo K. Drskové (2010) pro období 1960–1969, případně práce Agnès Vaddé, *Politique éditoriale et de traduction*, 2001.

14 Bibliografie k tomuto období obsahují třídílné *Dějiny francouzské literatury* sestavené kolektivem pod vedením J. O. Fischera a vydané v letech 1976–1981, přinášející také velice cenné údaje o publikacích časopiseckých, včetně ohlasů. Pro současný způsob výzkumu by však bylo vhodnější pořídit znovu data z elektronických katalogů NKP, konfrontovat je s Fischerovými údaji a teprve na tomto soupisu stavět další práci.

15 Podrobně viz Jovanka Šotolová, 2015.

České překlady francouzsky psaných literárních děl vydané v letech 1990–2013

Tato část práce je věnována komentáři výše definovaného korpusu bibliografických dat.

Knihy v průřezu sledovaného období

Skladba nejčastěji vydávaných titulů v podstatě charakterizuje české čtenářské preference. Nabídka titulů sice závisí na rozhodnutí nakladatelů, lze však vycházet z toho, že právě oni se snaží řídit předpokládaným zájmem čtenářů. Je nicméně možné, že z určité části je výběr titulů k vydání také založen na předsudcích a postaven na neověřených nakladatelských strategiích (nakladatel vychází ze subjektivní představy, z argumentace úzkého okruhu spolupracovníků, ze zkušeností sdílených s kolegy, případně se – zejména v případě překladové literatury – snaží řídit i zahraniční zkušeností s konkrétním titulem, autorem atp.).

Na základě bibliografického korpusu lze data o vydaných titulech v prvé řadě přehledně prezentovat a statisticky porovnat. Tabulky a přehledy však neposkytují žádné informace o kvalitě vydaných knih ani o opodstatněnosti či důvodech jejich výběru. Přesto považuji za potřebné získané informace určitým způsobem utřídit a pokusit se na nich demonstrovat určité jevy, závislosti, tendence. Bude nutné postupovat od komentáře obecného charakteru (počet vydaných titulů, profil produkce jednotlivých nakladatelů) po detailnější rozbor (pozornost věnovaná vybraným autorům). Záměr i reálný rozsah této práce mě vede ke směřování od nejfrekventovanějších po méně frekventovaná data: proto se dále věnuji nejaktivnějším nakladatelům, nejčastěji vydávaným autorům a nejčastěji vydaným knihám.

Z velké části tak bohužel zůstanou stranou díla kulturně nejcennější a nejdůležitější (ačkoli rozhodně nelze říct, že by kanonická díla nebyla vydávána vůbec),¹⁶ a naopak bude nutné se opakovaně zabývat tituly z oblasti, kterou literární věda dlouho opomíjela a i v oboru translatologie zůstává mimo hlavní zájem výzkumu: okrajovými texty spadajícími do tzv. oddechové literatury, čtíva, braku.

Hranice mezi tzv. uměleckou a populární literaturou není jednoznačná a v současné době se vedou diskuse o tom, zda vůbec takovou dělicí linku v literární vědě lze vést.¹⁷ Jak ovšem shrnuje Pavel Janáček ve své publikaci o literárním braku,¹⁸ v novodobé české literatuře vztahy mezi „vysokou“ a „nízkou“ literaturou provázela zásadní snaha kontrolovat jak literární produkci, tak její hodnotovou a sociopolitickou recepci. Uplatňovaly se k tomu nejrůznější techniky, mezi nimiž měla výsadní místo cenzura. Nařízení vládní komunistické strany tak po určitá období zcela a později částečně eliminovala všechna díla označená zjednodušeně za „literární brak“, a tak systematicky „očistila“ náš knižní trh v období let 1942–1989 o celý výsek jinde běžně dostupné literatury.¹⁹ Tím se situace na knižním trhu narušila: knihy, které v běžných podmínkách představují jen určitý segment trhu, se paradoxně zařadily do oblasti produktů s vysokou poptávkou. Na čtenářský zájem o tento druh literatury pružně reagovali nakladatelé. Proto se také při práci s daty z bibliografického korpusu ukazují výrazné nakladatelské preference nejenom na poli tzv. oddechové literatury (souhrnné označení volím pro možnost shrnout a názorně prezentovat tuto tendenci, nejde mi o kvalitativní hodnocení a rozdělování literatury na „dobrou“ a „špatnou“).

16 „Univerzální klasici“ jsou podle Casanovy (jež se odvolává na V. Larbauda) ti, kdo „přesně řečeno ‚dělají‘ literaturu: jejich dílo, ‚v určitých případech i staletí po jejich smrti‘, ztělesňuje samu literární velikost, načrtává hranice a normu toho, co je a bude literatura, stává se ve vlastním smyslu ‚modelem‘ veškeré budoucí literatury“ (Pascale Casanova, *Světová republika literatury*, 2012, s. 39).

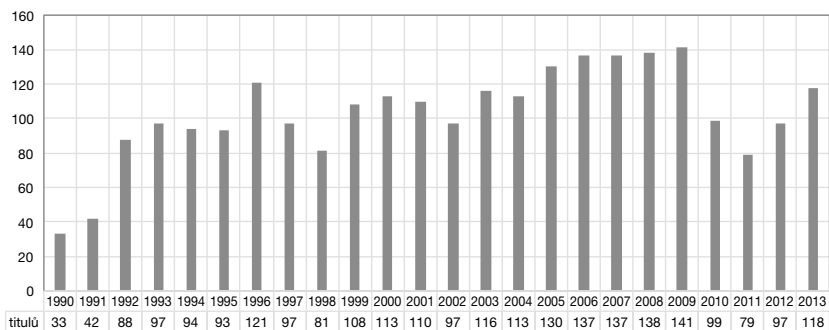
17 Srov. teorie P. Bourdieua, P. Burkeho ad., v našem prostředí pak např. P. Janáčka či P. A. Bílka.

18 Pavel Janáček, *Literární brak*, 2004.

19 Šlo v podstatě o celý systém žánrů populární literatury, čtenářsky živých před polovinou 20. století: detektivka a kriminální nebo špionážní thriller, sentimentální romance – tzv. červená knihovna, dívčí i chlapecké romány, dobrodružný román, western, erotická novela, science fiction, humoristický román, horor ad.

Počet vydaných titulů

Ve sledovaném období let 1990–2013 vyšlo 2469²⁰ překladů francouzských beletristických, básnických a divadelních textů.²¹ Počet každoročně vydaných titulů měl zprvu vzestupnou tendenci: v souladu s tím, jak expandoval knižní trh, se rozvíjel i segment překladů z francouzštiny. Kulminoval v letech 2005–2009. V roce 2010 dochází ke zřetelnému propadu, rok 2011 je z hlediska počtu vydaných titulů na úrovni roku 1992. Poslední dva roky množství vydaných titulů postupně narůstá.

Graf 1: Vývoj počtu vydaných titulů v letech 1990–2013

Nakladatelské subjekty – jejich podíl na celkové knižní produkci

„Po celém světě dnes můžeme pozorovat transformaci nakladatelských aktivit: nejen že tu existuje trvalý proces koncentrace, který směřuje k uniformizaci produkce a k eliminaci vrstvy těch nejodvážnějších malých nakladatelů, ale především pohlcování nakladatelského prostoru průmyslem ‚komunikace‘ přispívá ke změně pravidel hry.“²² Tento fenomén můžeme pozorovat i u nás, kde v poslední době tři největší hráči v pro-

20 Počet je uvedený podle údajů z bibliografického korpusu pořízeného pro účely této studie. Výše bylo popsáno, do jaké míry je korpus ovlivněn chybami elektronických katalogů Národní knihovny. K tomu je třeba přičíst i možné chyby vzniklé v následující fázi, při čištění dat získaných z knihovnických katalogů – selekce beletristických titulů od kuchařek, příruček atp. probíhala ručně, a nelze zcela vyloučit možnost neúmyslného přehlédnutí při mazání dat, jež byla z analyzovaného korpusu vyloučena. Vymezení studovaného korpusu bibliografických dat viz výše (Analyzovaná data).

21 Započítány jsou i tituly literárněvědné.

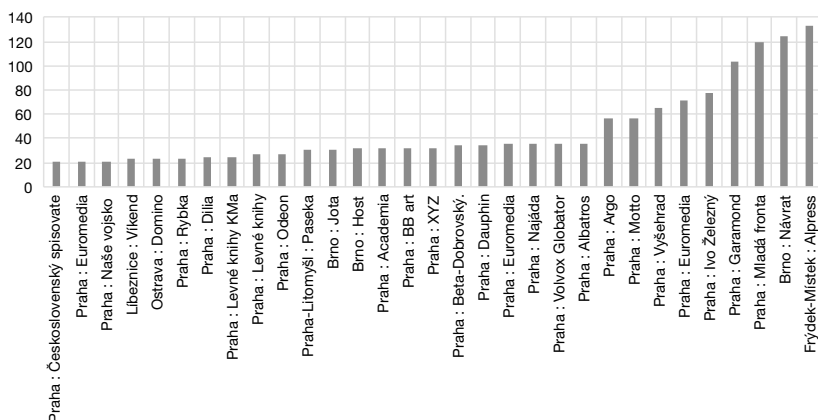
22 Pascale Casanova, *Světová republika literatury*, 2012, s. 211.

středí knižního trhu – Euromedia, Albatros a Mladá fronta – postupně pohlcují malá (zejména komerční) nakladatelství.

Vydané tituly podle nakladatelských subjektů

Podle bibliografického soupisu se zdá, že vydávání překladů literárních textů z francouzštiny u nás nepatří k vyhledávaným aktivitám nakladatelů. Nejčastějším případem je ojedinělý pokus o takový ediční počín: ve sledovaném období vydalo 164 nakladatelských subjektů jediný titul, 54 subjektů publikovalo tituly dva, 21 subjektů vydalo tituly tři a dalších 11 subjektů tituly čtyři. Produkcí mezi 5 a 10 tituly se může pochlubit 45 nakladatelů. V rozmezí 11–20 vydaných titulů za dané období se pohybovala produkce 21 nakladatelských subjektů.²³

Dvacet jedna a více titulů (překladů francouzských beletristických, básnických a divadelních textů), tj. prakticky každoročně minimálně jednu knihu francouzského autora, za sledované období vydalo 30 nakladatelských subjektů.

Graf 2: Nakladatelské subjekty s produkcí 21 a více titulů

Mezi těmito nakladatelstvími,²⁴ jejichž produkce dosahuje v souhrnu významného množství, lze najít i taková, která se věnovala výhradně jen

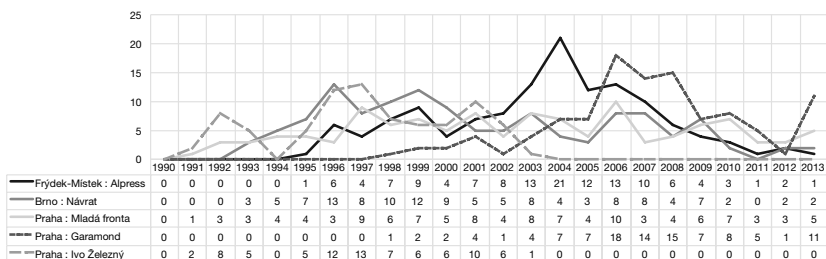
²³ Podrobný výčet a názorné grafy viz Jovanka Šotolová, 2015.

²⁴ V přehledu figurují tři divize nakladatelského koncernu Euromedia Group, přičemž značka Knižní klub tento koncern vlastní až od roku 1992, Odeon od roku 1999, Ikar od roku 2000 (v bibliografickém soupisu jsou do daného okamžiku tato nakladatelství vedena jako samostatné subjekty) – v absolutních hodnotách by tedy podíl divizí na českém knižním trhu byl

určitému autorovi. Za všechny jmenujme brněnské nakladatelství Návrat, jež má lví podíl na rekordním počtu vydaných knih jediného autora, jímž je Jules Verne (viz dále přehledy nejčastěji vydávaných autorů).

Objem produkce

Objem produkce²⁵ se v různých nakladatelstvích v různých obdobích proměňuje různě, jak dokládá už srovnání pěti, z hlediska množství vydaných titulů nejaktivnějších subjektů, jimiž jsou: Alpress, Návrat, Mladá fronta, Garamond, Ivo Železný.

Graf 3: Vývoj objemu knižní produkce (pětice nejproduktivnějších nakladatelů)

Porovnání objemu produkce a jeho rozložení v čase ukazuje, že nikdo z nakladatelů ve sledovaném období pravděpodobně neplánoval vydávání jednotlivých titulů dlouhodobě a systematicky. Na vedoucí pozici se drží Alpress jak celkovým počtem vydaných titulů, tak rekordním počtem vydaných titulů za jediný rok (celkově 132 titulů přeložených z francouzštiny, s jediným výrazným nárůstem 21 titulů v roce 2004; přičemž v letech 2003, 2005, 2006 a 2007 zde vycházelo každoročně 10–15 titulů, ale jinak je roční průměr 4,4 titulu), roční průměr za celé období existence subjektu je sedm titulů. Obdobně vysoký nárůst produkce (s nedlouhým trváním) lze pozorovat v nakladatelství Garamond, avšak s asi tříletým zpožděním. Nakladatelství Návrat (celkem 125) vydalo ročně průměrně 6,3 titulu – minimum jsou 2 a maximum 13. Mladá fronta (celkem 117) vydala ročně 5,2 titulu (minimum 1, maximum 10).

vyšší. Podobně však i další nakladatelství vznikla později než v roce 1990, anebo naopak zanikla před rokem 2013; tyto okolnosti graf neozhledňuje.

25 V českém prostředí bohužel nemůžeme komentovat obrat jednotlivých nakladatelských subjektů – jak již bylo zmíněno, data o počtech vydaných a prodaných výtisků nejsou k dispozici. Objemem produkce je zde tedy myšlena pouze titulová nabídka daného nakladatelství.

Garamond (107) vydal ročně průměrně 6,8 titulu (minimum 1, maximum 18). A tak by se dalo pokračovat.

Při souhrnné práci s tímto přehledem však nejsou zohledněny dva faktory. První skutečnost je, že v průběhu sledovaného období některé nakladatelské subjekty zanikly (Najáda 1995, Odeon 1999, Ivo Železný 2003 ad.), jiné teprve vznikaly, případně se francouzské produkci začaly věnovat později (Dauphin a Euromedia – Odeon 1996, Host 1997, Garramond 1998, Motto 1999, XYZ 2004) – průměr vydaných titulů přepočítaný na celé období je v jejich případě zkreslující. Druhý faktor, s nímž toto shrnutí nepracuje, je podíl francouzských titulů v rámci produkce daného nakladatelství. Zatímco například nakladatelství EWA (7 titulů v období 1996–1997) či Garamond (107 titulů v období 1998–2013) se na vydávání děl přeložených z francouzštiny zaměřovala prioritně, jinde tato literatura jen rozšířila a zpestřila ediční plán a bylo například možné určité tituly dotovat zisky z jiné produkce, anebo naopak.

Statistické vyhodnocení dostupných dat ukazuje, že nárůst vydaných překladů z francouzštiny nijak výrazně nesouvisí ani s ekonomickými ukazateli (krize české ekonomiky po r. 2008 a její postupný dopad na knižní sektor), ani se společensko-politickou či kulturní situací (například orientace na západní kulturu po roce 1989, vliv americké a anglosaské produkce na vytlačování ostatních jazykových oblastí). Podobně objem vydaných titulů ani přímo neodráží aktuální pozici nakladatelského subjektu na knižním trhu (například rozdíl mezi zavedenou a nově založenou firmou) – maxima jsou rozložena velmi různě.²⁶

Nejčastěji vydávaní autoři

Francouzskou literaturu, zdá se, v očích českých čtenářů představuje především tematika dobrodružství: dobrodružné, detektivní a sci-fi romány patří k nejčastěji vydávaným titulům. A kupodivu – jak by se při takovém námětu mohlo zdát – nejde jen o díla současných autorů.

Nejčastěji vydávanými autory jsou v letech 1990–2013 poněkud překvapivě především dva spisovatelé 19. století, osvědčení autoři dobrodružných románů Jules Verne a Alexandre Dumas a slavný autor detektivek Georges Simenon. Všichni tři vycházeli už před válkou (Dumas už od r. 1842, Verne od r. 1870, Simenon od r. 1932). Vysoký počet vydaných

²⁶ Podrobněji tuto problematiku rozvádí Jovanka Šotolová, 2015.

knih u J. Vernea se však zdá být trochu relativní, když vezmeme v úvahu, že dvě třetiny titulů (118 ze 171) vyprodukovalo pouze nakladatelství Návrat.

Obdobnou pozornost mají autoři současní – Garen a Arnaud píší sci-fi, Jacq a Merle popularizační historické romány. Jsme tedy stále v rovině poptávky po velkém, působivém příběhu a zdá se, že českým čtenářům příliš nezáleží na způsobu zpracování látky. Všichni uvedení autoři bývají označováni za řemeslné spisovatele, chrličí knihy bez lpění na dokonalosti stylu. – I takový A. Dumas, aby dokázal splnit očekávání vydavatele (a čtenářů), psal romány ve spolupráci s Augustem Maquetem.

V následující tabulce lze porovnat zastoupení spisovatelů 19. století a starších (Verne, Dumas, Baudelaire, Apollinaire, Maupassant, Sade atp.): pozornost věnovaná literatuře více než stoleté se zdá být překvapivá. Zároveň tabulka názorně ukazuje také poměrně nečekaný objem děl básnických (Baudelaire, Apollinaire) a dalších, určených vzdělané a náročné čtenářské obci (značeno zkratkou N, případně T u „tradičních“ děl), který kontrastuje s jinak jednoznačnou čtenářskou oblibou, a tudíž nakladatelskou preferencí oddechové četby (značeno zkratkou O).

Tab. 1: Nejčastěji vydávaní autoři – stručná charakteristika (řazeno podle počtu titulů)

Autor	Životopisná data	Počet titulů	Charakteristika	Tematicky	Žánrově
Verne, Jules	1828–1905	171	O	dobrodružné	sci-fi román
Garen, Jean-Pierre	1932–2004	63	O	dobrodružné	sci-fi román
Dumas, Alexandre	1802–1870	49	O	dobrodružné	historický román
Simenon, Georges	1903–1989	44	O	dobrodružné	detektivní román
Jacq, Christian	1947	41	O	dobrodružné	historický román
Saint-Exupéry, Antoine de	1900–1944	40	N	popularizačně filozofické, dobrodružné	román, novela, esej
Arnaud, Georges-Jean	1928	31	O	dobrodružné	sci-fi román
Merle, Robert	1908–2004	31	O	dobrodružné	historický román
Vian, Boris (Sullivan, Vernon) ²⁷		31 (23+8)			

27 Třetinu z celkového počtu vydaných titulů Borise Viana tvoří knihy, které autor vydával pod pseudonymem Vernon Sullivan. V tabulce proto uvádím souhrnný počet, ale dále pracuji také s počty titulů podle příslušných autorských jmen. Předpokládám, že literárně vzdělanější čtenáři „Sullivana“ budou číst právě proto, že jde o „Viana“, pro jinou skupinu čtenářů ale nemusí být hra s pseudonymem při výběru knihy vodítkem.

Autor	Životopisná data	Počet titulů	Charakteristika	Tematicky	Žánrově
Sade, Donatien Alphonse François, marquis de	1740–1814	26	N	erotické a filozofické	román, esej
Golon, Anne (Serge)	1921	26	O	dobrodružné	historický román
Benzoni, Juliette	1920	25	O	dobrodružné	historický román
Vian, Boris	1920–1959	23	N	popularizačně filozofické, jazykově-stylistický experiment	román
Apollinaire, Guillaume	1880–1918	23	N	básník, jeden ze zakladatelů moderní poezie	poezie
Baudelaire, Charles	1821–1867	20	N	prokletí básníci	poezie, básně v próze
Camus, Albert	1913–1960	19	N	próza s filozofickým přesahem, existencialismus	román
Maupassant, Guy de	1859–1893	18	T	napínavé příběhy z městského i venkovského prostředí, kritika měšťáků i aristokracie, erotická tematika	román, novela, povídka
Verlaine, Paul	1844–1896	16	N	kánon francouzské literatury 19. stol. – Prokletí básníci	poezie
Beckett, Samuel	1906–1989	15	N	absurdní drama	drama, novela
Hugo, Victor	1802–1885	15	T, N	populární romány: <i>Bídníci</i> , <i>Chrám Matky Boží v Paříži</i> ; kánon francouzské tradiční literatury; romantismus (drama)	(historický) román, drama, poezie
Wiesel, Elie	1928–2016	15	N	vzpomínky a úvahy na téma holocaust, židovské legendy a příběhy	román a povídka jako hist. dokument, esej
Proust, Marcel	1871–1922	14	N	kánon francouzské moderní literatury	román
Boulle, Pierre	1912–1994	13	O	dobrodružné	válečné, špionážní a sci-fi romány
Flaubert, Gustave	1821–1880	13	N	kánon francouzské klasické i moderní literatury	román

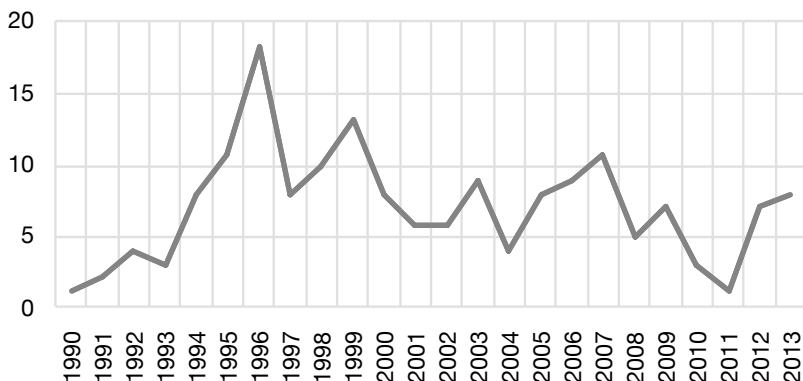
Autor	Životopisná data	Počet titulů	Charakteristika	Tematicky	Žánrově
Giono, Jean	1895–1970	13	N ²⁸	pestré dílo zjednodušeně označované za „regionální“; v tematické najdeme např. filozofické, přírodní, ale i detektivní motivy	román
Charrière, Henri	1906–1973	13	O	dobrodružné	autobiografický román
Messadié, Gérald	1931	13	O	ezoterické romány s tématy z historie	historický román, sci-fi román
Villon, François	1431–1463	13	T	kánon francouzské středověké literatury	poezie
Ionesco, Eugène	1912–1994	12	N	absurdní drama	drama, povídka, esej
Queneau, Raymond	1903–1976	12	N	experimentální próza	román, poezie
La Fontaine, Jean de	1621–1695	11	T	kánon francouzské moderní literatury	bajky
Balzac, Honoré de	1799–1850	10	T	kánon francouzské literatury 19. stol. – realismus	románový cyklus <i>Lidská komedie</i>
Druon, Maurice	1918–2009	10	O	dobrodružné	historický román
Flamand, Barbara Y.	?	10	N	marginální básnička	poezie
Gavalda, Anna	1970	10	O	bestseller	povídka, román
Lenormand, Frédéric	1964	10	O	dobrodružné	detektivní romány
Musset, Alfred de	1810–1857	10	N, T	kánon francouzské literatury 19. stol.	drama (komedie), autobiografický román, poezie
Nothomb, Amélie	1966	10	O ²⁹	bestseller	román, novela
Pagnol, Marcel	1895–1974	10	N, T	příběhy oslavující dětství a přírodu	román
Vanoyeke, Violaine	1956	10	O	dobrodružné	historický román
Zola, Émile	1840–1902	10	T	kánon francouzské literatury 19. stol. – naturalismus	román

28 Jean Giono patří k autorům, které česká recepce nedeceňuje: zejména vydání z posledních let se omezují na filozofickou povídku *Muž, který sázel stromy* – dílo J. Giona je však mnohem bohatší.

29 Anna Gavalda i Amélie Nothombová patří k autorům, jež literární kritika částečně přehlíží (tak je vnímána většina autorů bestsellerů, např. Guillaume Musso či Marc Lévy), avšak zároveň se čas od času objevují i v nominacích na prestižní literární ceny.

Verne, Jules (1828-1905) - 171 titulů

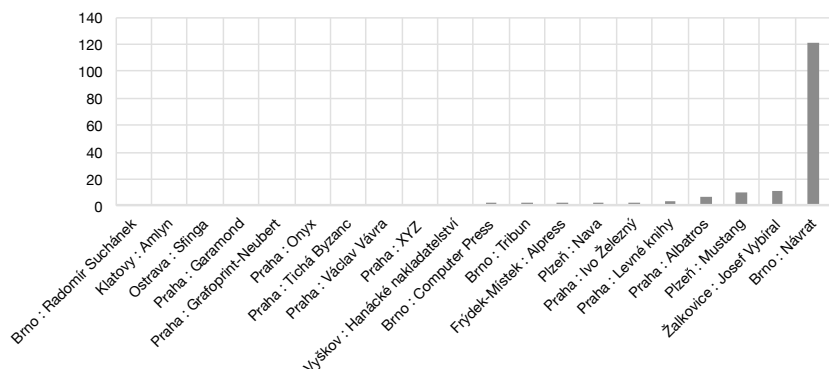
Nejčastěji vydávaným autorem sledovaného období let 1990–2013 byl Jules Verne, autor dobrodružných a vědeckofantastických románů. Česky vyšlo celkem 171 titulů,³⁰ přičemž zájem nakladatelů o spisovatele a jeho knihy se průběžně pohyboval od jednoho titulu vydaného v roce 2011 až po 18, které vyšly roku 1996.

Graf 4: Jules Verne – počet vydaných titulů v období 1990–2013

Důležité však je, že největší podíl na vydávání tohoto autora má jediné nakladatelství: brněnský Návrat, kde v daném období vyšlo 117 titulů. Následuje nakladatelství J. Vybírala z Žalkovic (11 titulů), plzeňský Mustang (10 titulů), nakladatelství zaměřené především na tvorbu pro děti Albatros (7 titulů), další čtyři tituly spadají navíc k již zmíněnému nakladatelství Návrat – u těchto je však uveden ještě další subjekt, Spektrum. Tři tituly vydalo nakladatelství Levné knihy KMa, po dvou brněnské firmy Computer Press a Tribun, plzeňská Nava, Alpress z Frýdku-Místku a pražské nakladatelství I. Železného. Deset dalších vydavatelských subjektů uvedlo na trh po jediném titulu.

³⁰ Do tohoto počtu nejsou započítány zvukové nahrávky nebo komiksová zpracování. Naopak zahrnuta jsou i zjednodušená vydání pro děti či bilingvní vydání.

Graf 5: Jules Verne – počet vydaných titulů v jednotlivých nakladatelstvích

Brněnský Návrát vydává knihy v upravených „původních překladech“ – nakladatel tedy volí pro vydání nejlevnější variantu, kdy ani na zdrojový text, ani na překlad se již nevztahují autorská práva, a tedy povinnost vypořádat autorskou licenci – tj. zaplatit za postoupení práv a uhradit honorář.

Zajímavá okolnost je, že některé tituly jsou vydávány v témže roce více subjekty.³¹ To by jistě stálo za podrobný výzkum, stejně jako skladba produkce brněnského Návrátu.

Nejčastěji vydávaným titulem tohoto autora, který vyšel v daném období desetkrát,³² je *Cesta kolem světa za 80 dní*. Šestkrát byl vydán román *Pět neděl v baloně*, po pěti vydáních dosáhly knihy *Cesta do středu Země*, *Dvacet tisíc mil pod mořem* a *Že Země na Měsíc*. Čtyřikrát vyšly tituly *Robur dobyvatel*, *Vynález zkázy* a *Zlatá sopka*. 18 titulů bylo ve sledovaném období vydáno třikrát, 21 titulů vyšlo dvakrát a 34 titulů pouze jednou.³³

„Fenomén“ dvou francouzských autorů, jimž dlouhodobě patřila přední pozornost českých nakladatelů (Jules Verne a Alexandre Dumas), je patrný dokonce i po převratu v roce 1948 a na začátku padesátých let: podle Čecha jde o pouhé dva zástupce jinak velmi rozsáhlé tematické linie tzv. dobrodružné literatury, která jako jediná obstála v „souboji“ s edičně v té době výlučně preferovanými kritickými realisty a angažovanou literaturou. Jules Verne měl i tehdy před Dumasem určitý

31 A s jinými ISBN, přičemž se nezdá, že by šlo o společný projekt určitého nakladatelství – takové svazky totiž pak knihovnický katalog uvádí vždy v jednom hesle, což není tento případ.

32 Započteny jsou i reedice nebo tituly vydané ve stejném roce u více nakladatelů.

33 Podrobné přehledy vydaných titulů jsou zařazeny v bibliografických soupisech, z nichž tato práce vychází (Jovanka Šotolová, 2015).